PREDGOVOR

Dokumenti vojne provenijencije 'Republike Srpske Krajine' (srpanj-prosinac 1993.) deveta su knjiga u seriji koju je pod naslovom "Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995. – Dokumenti", od 2007. počeo objavljivati Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (dalje Centar). U knjizi su predstavljeni dokumenti iz arhivskog gradiva "Republike Srpske Krajine" (RSK) koji se čuvaju u Centru i drugim arhivskim ustanovama u Republici Hrvatskoj. Objavljeni su kronološkim slijedom s potrebnim znanstvenim aparatom, a obuhvaćaju razdoblje druge polovice 1993. godine. Svi navedeni dokumenti prepisani su, a njihovi originali ili preslike originala u posjedu su Centra. Prilikom prijepisa dokumenata izvršene su nužne transkripcije radi njihove bolje čitljivosti. Veći zahvati u tekstu naznačeni su stavljanjem teksta u uglatu zagradu, a u bilješkama je upozoreno na dijelove dokumenta koji su u izvorniku oštećeni i na dijelove koji su izostavljeni. Jednako tako, radi boljeg razumijevanja, u bilješkama su navedena imena ili prezimena sudionika koja se ne spominju u dokumentu ili podaci o drugim dokumentima i literaturi u kojima se spominje isti događaj. Dakako, dokumenti pokazuju stajališta njihovih stvaratelja i zahtijevaju posebnu kritičku raščlambu koja bi ukazala na neobjektivno i netočno navedene podatke u njima, kao što su, primjerice, preuveličavanje gubitaka na hrvatskoj strani ili izjava vođe srpskih "radikala" Vojislava Šešelja "da su Hrvati izgubili borački potencijal, jer je ekstremni deo izginuo u dosadašnjem ratu, a Zagorci ionako nikada nisu ratovali" (sudjelovanjem u Domovinskom ratu, posebice u operacijama oslobađanja Knina, Zagorci su to u potpunosti demantirali).

Kao i prethodne knjige dokumenata RSK, tako i ova svjedoči da SR Jugoslavija, zapravo Srbija, i Vojska Jugoslavije nisu prestali pružati pomoć pobunjenim Srbima u Hrvatskoj (zapovjednik SVK general Mile Novaković istaknuo je da se "ni jednog trenutka ne smije zaboraviti veliko naprezanje SRJ i VJ u pomoći koju nam pružaju, to je 9% našeg budžeta"). Vodstvo RSK i dalje je odlazilo u Beograd po upute. Na sastanku s predsjednikom Srbije Slobodanom Miloševićem i predsjednikom Vlade Srbije Nikolom Šainovićem u kolovozu 1993., S. Milošević je "odao priznanje borcima RSK na hrabrom otporu Tuđmanovoj agresiji, a potom im je u 40-minutnom govoru rekao da se ugledaju na rukovodstvo Republike Srpske, da nema nikakve trgovine s teritorijem RSK i da ih Srbija nikada neće ostaviti, te da UN treba iskoristiti za tampon zonu između dvije zaraćene strane. Milošević je priznao da hrvatski predsjednik Franjo Tuđman "vrši pritisak na njega da prizna Republiku Hrvatsku, a da će je on priznati ali izvan granica RSK", te da je postojanje Republike Srpske stvarnost koju Tuđman mora respektirati, jer je Srbija sada povezana s Kninom.

Vodstvo (i političko i vojno) pobunjenih Srba i dalje je odbijalo mirnu reintegraciju u ustavno-pravni poredak RH, ističući da Hrvati "moraju shvatiti da Srbi iz RSK ne žele i nikad neće živjeti u Hrvatskoj", te da su RSK i Hrvatska "dvije posebne države", jer "RSK ima sve atribute države (stanovništvo, teritorij, vlast, vojsku, miliciju, ustav). "Vlada RSK" je u listopadu 1993. potvrdila da će s Hrvatskom pregovarati samo s pozicija "nezavisne i suverene Republike Srpske Krajine", da "predmet razgovora ne može biti ni jedan dokument koji "preporučuje ili zahteva uključenje državne teritorije RSK u Republiku Hrvatsku", odnosno koji zagovara "specijalan status RSK u okviru Republike Hrvatske", te da se može razgovarati samo o razgraničenju sa RH, smatrajući pritom zapadnu Slavoniju i dijelove Gorskoga kotara "srpskim teritorijem, koji je pod hrvatskom okupacijom". Kao "pravni" argument tome u prilog, vodstvo pobunjenih Srba isticalo je da je "RSK formirana prije izdvajanja RH pod nazivom SAO Krajina". Vodstvo pobunjenih Srba zahtijevalo je da se Hrvatska vojska povuče na linije od prije 3. siječnja 1992., odnosno s Miljevačkoga platoa, i na liniju prije napada 22. siječnja 1993. godine, te da se na taj prostor vrati "milicija RSK", a da, sukladno preporuci S. Miloševića, UNPROFOR prati operaciju i uspostavi tampon zonu između SVK i HV. U pregovorima s dužnosnicima UN-a vodstvo RSK je nastojalo onemogućiti primjenu odredbe iz Rezolucije 815 o RSK kao integralnom dijelu Republike Hrvatske, a iz Rezolucije 820 pokušalo je izbaciti točku 12,

kojom su uvedene sankcije protiv RSK. "Velikodušno" je ponudilo i mogućnost rasprave o dopuštanju izgradnje Masleničkoga mosta, ali uz uvjet da RSK naplaćuje putarinu (!) i da na korištenje dobije neku od luka ili neke druge ustupke (!). No, međunarodna zajednica je ignorirala zahtjeve RSK za međunarodnim priznanjem.

Na unutrašnjem planu, uz pripreme vodstva pobunjenih Srba "za praktičnu integraciju s Republikom Srpskom (u BiH) na osnovu rezultata referenduma" (vodstva RSK i RS nisu skrivala namjeru za ujedinjenjem u jedinstvenu državu), "Vrhovni savet odbrane donio je odluku za formiranje profesionalne SVK i vojnih škola, te vojnog pravosuđa". Glavni štab SVK je već od početka 1993. pokušavao uvesti profesionalnu vojsku, ali nikako nije uspijevao naći dovoljan broj zainteresiranih vojnika, tako da je ta odluka stalno odgađana. Krajem kolovoza odlučeno je da profesionalizacija SVK počne 1. listopada 1993., a da se zbog nemogućnosti povećanja novčane naknade, svakom vojniku za kolovoz osigura još i 20 kg pšeničnog brašna. Profesionalizacija, odnosno kriteriji primanja u profesionalni sastav, prilagođavani su uvjetima na terenu. Tako je u listopadu 1993. istaknuto da je "ljudski potencijal vojnosposobnih muškaraca na prostoru zapadne Slavonije dosta oskudan budući da je ove prostore napustilo preko 18.000 vojno-sposobnih muškaraca, a da je ostatak ljudstva sve do starosne dobi čak i do 65 godina raspoređen u RJ (**rezervne jedinice???**) koje su i pored toga polovično popunjene", pa je stoga za profesionalizaciju, kao gornja starosna granica određena 55. godina.

S vojskom Republike Srpske izrađeni su zajednički ratni planovi, a dio jedinica i ojačanja upućen je na prostore RSK, posebice raketne jedinice iz Vojske Republike Srpske, jer su "u gotovosti za dejstvo po svim vojnim ciljevima po Zagrebu i okolini". I političko i vojno vodstvo RSK bilo je suglasno da se Zagreb napadne u slučaju eskalacije sukoba (dok. 37), ali su smatrali da u razdoblju uoči otvaranja pontonskoga mosta na Maslenici to nije politički mudro. Međutim, nisu imali nikakve dvojbe da do ispunjenja ultimatuma za povlačenje hrvatskih snaga treba nastaviti "energično i što preciznije tući sve ostalo po čitavoj Hrvatskoj" (privredne objekte, naftna polja u Kutini i sl.), držeći da će to imati skoro isti efekat kao da je pogođen Zagreb, a da će se time izbjeći mnoge političke zamke. Prema evidenciji ministarstva obrane RSK je u drugoj polovici 1993. imala 71.000 vojnih obveznika, a prema evidenciji Glavnog štaba SVK 60.800 vojnih obveznika, pa je postavljeno pitanje što je s razlikom od 10.000 vojnih obveznika i zatraženo preispitivanje svrhovitosti rasporeda 1/3 vojnih osoba (34.000) "na ratni raspored van SVK".

Vojno vodstvo "RSK" bilo je uvjereno da će ih Hrvatska vojska napasti 18. srpnja 1991., zbog planova Republike Hrvatske da otvori pontonski most na Maslenici i aerodrom kod Zadra, pa su 15. srpnja 1993. proglasili mobilizaciju i podigli mjere borbene spremnosti u postrojbama. Dokumenti svjedoče da su obavještajna tijela SVK dobijala podatke od "lica srpske nacionalnosti" iz gradova u slobodnom dijelu RH (primjerice, iz Zadra i Rijeke). U izvješćima svojim jedinicama, vodstvo SVK tražilo je oprez od svojih vojnika, podsjećajući ih na napadne akcije Hrvatske vojske izvedene nakon potpisivanja Sarajevskog sporazuma 2. siječnja 1992.: Nos Kalik (ožujak 1992.), Miljevački plato (lipanj 1992.), Ravni kotari (22. siječanj 1993.), Blinjski kut (lipanj 1993.), Mirlović polje i Divoselo (rujan 1993.). No, uoči datuma planiranoga za otvaranje Masleničkog mosta, u Erdutu je 17. srpnja 1993. potpisan sporazum između predstavnika hrvatske vlasti i predstavnika pobunjenih Srba ("Erdutski sporazum") o povlačenju hrvatskih snaga, te stavljanju Masleničkoga mosta, aerodroma Zemunik i brane Peruča pod kontrolu UNPROFOR-a. Srpska strana ultimativno je zahtijevala da se do 31. srpnja Hrvatska vojska i policija povuku s toga područja, uz prijetnju granatiranja i potapljanja mosta na Maslenici te djelovanja po aerodromu Zemunik i HE Peruča. Budući da se hrvatske snage nisu povukle, jer je hrvatsko vodstvo tražilo da srpska strana prvo ispoštuje rezoluciju UN-a o povlačenju iz "ružičastih zona", srpsko topništvo je 2. kolovoza 1993. napalo aerodrom Zemunik i most na Masleničkom ždrilu te ga "u potpunosti onesposobilo za saobraćaj". Istodobno, Glavni štab SVK je pod svaku cijenu želio ovladati Velebitom, posebice "topografskim objektima Ivine vodice, Sveto brdo, Veliko Libinje, Golić, Vukovo pleće, Tulove grede", na kojem su položaje držale ATJ Lučko i Specijalne jedinice policije MUP-a RH.

Zbog čestih napada srpskoga topništva na Gospić, hrvatske snage su 9. rujna 1993. provele oslobodilačku operaciju i oslobodile područje tzv. Medačkoga džepa. Za odmazdu, Glavni štab SVK zapovijedio je da se "komande 8., 11. i 39. korpusa" pripreme za "topničko i raketno djelovanje po Rafineriji u Sisku, gradovima na liniji razgraničenja (Sisak, Gospić, Karlovac, Jastrebarsko, Dugo Selo,

Kutina, Ivanić Grad) i po Zagrebu, a "Vrhovni savjet obrane RSK" odlučio je da se, uz spomenute gradove, nastavi i gađanje Vinkovaca i Osijeka sa širim područjem, "uz upotrebu bojnih otrova". Time je realizirana strategija "realne prijetnje", temeljena na odmazdi dalekometnim topništvom i raketnim sustavima po hrvatskim gradovima, kojom je vodstvo pobunjenih Srba namjeravalo odvratiti hrvatsko vodstvo od pokušaja oslobađanja okupiranih dijelova Republike Hrvatske. Dakako, srpsko topništvo granatiralo je i civilne ciljeve u dalmatinskim gradovima Zadru, Šibeniku i Biogradu. Od takvoga djelovanja katkad su se morali suzdržati zbog prisustva promatrača UN-a, uz preporuku svoga zapovjedništva da "gađanje većih gradova po Hrvatskoj ostave za kasniju fazu", a da u tom slučaju "simuliraju da su sami tučeni, pa da moraju uzvratiti" (dok. 35).

Među dokumentima u ovoj knjizi više je izvješća o uzrocima poraza SVK i gubitka sela u Medačkom džepu (14. rujna, 19. rujna, 25. rujna, 5. listopada 1993. i druga izvješća), u kojima se podaci djelomično razlikuju. (primjerice o gubicima srpskih snaga – 60 ili 68 poginulih, 8 zarobljenih i 31 nestala osoba, odnosno 96 poginulih ili nestalih vojnika i civila, a 23 zarobljena). Pritom se navodi da su neki "nakon ranjavanja izvršili samoubistvo, kako ustašama ne bi pali u ruke." Istoga dana kad su hrvatske snage napale Medački džep (9. rujna 1993., oko 6 sati), SVK je u 8 sati planirala "nasilno izviđanje i borbena dejstva ka Velebitu u cilju zauzimanja Vukove glave (tt 671) i Jelovac", a dan ranije je "radi prolaza snaga za dejstva ka Velebitu razminirano minsko polje (114 mina) u rejonu Čitlučke **brane???**, koje nije naknadno ponovo zaprečeno, niti je na tom pravcu neprijatelj izvršio napad". Kao glavni cilj akcije hrvatskih snaga na Velebitu u spomenutim izvješćima navodi se "oslobadjanje komunikacije Gospić – Medak – Sv. Rok te stvaranje uslova za čvrstu vezu Like i Dalmacije".

Da bi ohrabrila svoje vojnike nakon poraza u Medačkom džepu, "Komanda 18. korpusa SVK-a" je 14. rujna 1993. sastavila "internu informaciju" u kojoj je izrečena prijetnja da će se "Zagreb gađati s velikim raketama koje još nisu upotrebljavane i svijet za njih ne zna, da će se gađati Varaždin zbog brigade u Zadru i kod Karlovca, Rijeka zbog riječke brigade kod Gospića, da će se velikim raketama gađati Sl. Požega, Novska i Kutina, da će rakete s bojnim otrovima biti upotrebljene za gađanje Karlovca, Siska, Zagreba, Vinkovaca i Osijeka", a navodi se i da je SVK 13. rujna 1993. dobila "rakete velikog dometa do 300 km i nuklearne manje projektile za gađanje gradova ako bi Tuđman napao", te da je "general Ratko Mladić poslao rakete i avione", kao i da "stižu dobrovoljci iz Bosne."

Dokumenti navedeni u ovoj knjizi upućuju na zaključak da je u drugoj polovici 1993. "za sav srpski narod" nastupila "najteža ekonomska situacija" u kojoj su se našli od početka rata 1991., te da je potrebna štednja, u kojoj "svaki istinski Srbin treba dobro da razmisli, prije nego što se odluči na utrošak bilo čega". U njima se govori o lošem materijalno-financijskom stanju u RSK, o poteškoćama u opskrbi, pa čak i prehrani "Srpske vojske Krajine" (preporučeno je da "sve jedinice prijeđu na pripremanje hrane u dva obroka – ručak i večera, od kojih jedan bez mesa"), o nedostatku cigareta, odjeće i higijenskih potrepština u SVK, o niskim novčanim primanjima i neredovitoj isplati vojnika SVK, o nestašici benzina i dizel goriva.

Navode problemi u opskrbi SVK naoružanjem i opremom iz SR Jugoslavije, zbog djelovanja međunarodnih sankcija prema SRJ, "koje traju već više od godinu dana a naročito dolaskom američkih snaga na granicu Srbije i Makedonije, čime je SRJ gotovo hermetički zatvorena za uvoz-izvoz, razmjenu roba, i svaki drugi vid privredne suradnje sa svijetom, zbog čega je potpuno onemogućen uvoz goriva, sirovina za proizvodnju municije, rezervnih delova za vozila i mašine, sirovine za proizvodnju odeće, obuće i lekova, deficitarnih artikala hrane i drugih sredstava bitnih za normalno odvijanje procesa proizvodnje i remonta tehnike". Navedeno je i da se zbog takvoga stanja u SRJ "Vojska Jugoslavije već duže vrijeme nalazi u izuzetno teškoj situaciji: plate se vrlo teško obezbeđuju, uvedeni su bezmesni obroci hrane, vraćena je u upotrebu stara čojana uniforma i uniforma M-77, prekinuta je proizvodnja većine vrsta municije a rezervni delovi, gume i akumulatori se ne nabavljaju već nekoliko mjeseci." Radi štednje preporučeno je da se za prevoz hrane koriste što ekonomičnija vozila, a gde je moguće i zaprege, te da se borcima objasni "situacija sa proizvodnjom municije, kao i cene municije npr: metak 7,62 mm 2 DM, metak 7,9 mm 5 DM, ručna bomba 10 DM, tromblonska mina 40 DM, metak 130 mm 400 DM, metak 120 mm 130 DM, raketa 128 mm za 'Plamen' 470 DM, raketa 128 mm za 'Oganj' 1130 DM, raketa 'Maljutka' 4510 DM". Zbog štednje je postrojbama SVK upućena zapovijed o prikupljanju ambalaže streljiva jer je "tehnički centar vojske Jugoslavije ispitao i utvrdio da se iz RBR 64 mm 'ZOLJA' može izvršiti 4 opaljenja". I u takvim okolnostima industrija RSK otpočela je "proizvodnju municije

kalibra 105 mm i mina 120 mm”, jer “rat sa ustašama koji će odlučiti o našoj ili njihovoj sudbini sledi, ranije ili kasnije”. No, usprkos apelima na štednju streljiva, goriva i hrane, UNPROFOR je zabilježio da su “za Božić i srpsku Novu godinu” pripadnici oružanih snaga RSK “utrošili 502.000 metaka raznih kalibara, što prevedeno na ekonomiju iznosi 1.004.000 maraka.” Primjerice, na Gavrinici (iznad Pakraca) je “jedan neobuzdan borac SVK pod dejstvom alkohola otvorio vatru na zgradu gdje je smješten vod argentinskog bataljona, jer ga je, navodno, iritirala njihova božićna jelka”.

Uz navedeno, dokumenti u ovoj knjizi govore o nedovoljnom broju zapovjednog kadra u SVK, lošoj stručnoj osposobljenosti, o nefunkcioniranju pravne države, posebice protiv “švercera i ratnih profitera”, o pojavi dezerterstva i nedostatku ljudstva, o emigraciji srpskog stanovništva iz RSK te o nedisciplini u redovima SVK, zbog koje je više ljudi poginulo ili je ranjeno “nego od strane neprijatelja”. U izvješću specijalnoga predstavnika “Generalnoga sekretara UN-a” Torvalda Stoltenberga o stanju na Kordunu i Banovini od 4. kolovoza 1993. ocijenjeno je da na spomenutom području “ne funkcionira pravna država, da vlada samovolja, anarhija i politička podeljenost Srba na umjerene i ekstremne radikale, među koje ubraja Milana Martića i Milu Paspalja”, te da je vodstvo pobunjenih Srba “dobilo instrukcije od vlasti Republike Srbije” glede želje za ujedinjenjem sa Republikom Srpskom i da je “policija pod kontrolom radikala, koji preporučuju stvaranje jedne države”. O “funkcioniranju” pravne države svjedoče i primjeri da su, nakon kratkog istražnog postupka, ubojice primane u redove SVK pod izgovorom da se RSK nalazi u ratnom stanju i “da su svi borci potrebni na frontu”.

Dokumenti potvrđuju da ni u drugoj polovici 1993. nije prestalo fizičko zlostavljanje hrvatskih zarobljenika. U jednom od njih, 14. listopada 1993. ubijen je zarobljeni Hrvat Ivan Crnković, što je vodstvo pobunjenih Srba negiralo i pokušavalo prikriti pred pripadnicima UN-a. Krajem listopada 1993. ubijen je i Mate Bošnjak iz sela Branjin Vrh (zaklan je u kući), usprkos “saznanju SUP-a da se istom preti”. Među zločinima koji su počinili dobrovoljci, navodi se da je 20. listopada 1993. pripadnik dobrovoljačke čete “Vojvoda Vuk” iz Kragujevca Zoran Zukić, u prisustvu Božidara Petrovića i “izvesnoga Mikice zvanog Krapinac” (svi iz Kragujevca) u jednom od sela kod Oklaja zaklao jednu staricu, ukrao joj 400 DM, te se 5-6 dana nakon toga vratio u Kragujevac. Vodstvo RSK znalo je za postojanje masovne grobnice na “Ovčari” kod Vukovara, no “Velika narodna skupština, Oblasti Slavonije, Baranje i zapadnog Srema”, održana 21. 10. 1993., zabranila je “svako istraživanje na prostoru ove oblasti, sve dok se konačno ne razreše odnosi RSK sa RH”.

Pobunjeni Srbi nastavili su i s pljačkom kuća i razaranjem vjerskih, katoličkih objekata na području pod svojom kontrolom. Pljačkane su i uništavane i kuće srpskih vlasnika. Tako se 22. rujna 1993. u izvješću “organa bezbednosti Glavnog štaba SVK o Radi Čubrilu” ističe da su u “prvom delu rata” Čubrilo i njegove pristaše pljačkali srpske kuće i domaćinstva u istočnom dijelu Gospića (”što je legendirano kao zaštita i spašavanje srpskog naroda”), te da je Čubrilo opljačkao zaseok Gnjatovići kod Lovinca, “gde isključivo žive Srbi”. Iznimno raširena bila je ilegalna sječa šuma i izvoz građe za SR Jugoslaviju, primjerice iz šume Zelenik na Banovini, koja je izuzetno bogata hrastovim drvetom naročitog kvaliteta. Posebno su na udaru bili objekti i dobra u vlasništvu Hrvata. U istočnoj Slavoniji dolazilo je do međusobnih sukoba Srba oko nadzora nad eksploatacijom nafte i kontrolom naftovoda Đeletovci – Pančevo (dok 20).

Istodobno, nastavljeno je s pritiscima na Hrvate radi njihova iseljavanja (primjerice, pod pratnjom pripadnika UN-a i Međunarodnoga komiteta Crvenog križa 15. prosinca 1993. oko 60 Hrvata napustilo je općinu Glinu), te s planiranjem naseljavanja Srba i pravoslavnoga stanovništva na područja s kojih su protjerani Hrvati. Primjerice, razmatrala se mogućnost da se u RSK, radi popunjavanja graničnih jedinica, trajno naseli ”veći broj Kozaka pravoslavne vere sa ratnim iskustvom i porodicama”, a procijenjeno je da su za to najpogodniji ”Drniš sa okolinom, neka sela u Lici, Slunj sa okolinom i niz sela na desnoj obali reke Kupe”. Prema izvješću “Organa bezbednosti” 75. mtbr 7. (sjevernodalmatinski korpus) SVK od 24. rujna 1993. u zoni odgovornosti brigade, u Drnišu i okolnim selima ostalo je ukupno 644 Hrvata. U zoni odgovornosti 31. pbr 21. listopada 1993. živjelo je 120 Hrvata, uglavnom nastanjenih u Petrinji (uz napomenu da je Petrinja prije rata imala oko 16.000 stanovnika od čega su 50% bili Hrvati), u zoni odgovornosti 26. pbr (Dvor) živjelo je 649 Hrvata, u zoni odgovornosti 24. pbr (Glina) živjelo je oko 100 Hrvata (prema raspoloživim podacima Glina je tada imala oko 11.000 stanovnika).

Urednik knjige